

SCHULTHEISZ EMIL: 600 ÉVES A BÉCSI EGYETEM

**A szöveget sajtó alá rendezték a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

1363-ban kezdődtek azok a tárgyalások IV. Rudolf osztrák herceg és V. Orbán pápa között, amelyeknek tárgya egy – a párizsi egyetemhez hasonló – „Hohe Schule” volt. Mint ismeretes, a középkorban az egyetem, „Studium generale” alapításához a pápa hozzájárulása volt szükséges.

A latin és német nyelvű alapító oklevelet számos előkelőség jelenlétében 1365. március 12-én írta alá Rudolf herceg és két testvére. A kancellár, Johann von Brixen püspök már másnap elküldte az iratokat Rómába a pápai hozzájárulásért. A pápai megerősítést azonban a hosszú s végeredményben sikeres megelőző tárgyalások ellenére sem kapták meg rögtön. IV. Károly császár ugyanis minden befolyását latba vetette, hogy az általa 1348-ban Prágában alapított egyetem kiváltságos jogait megőrizve, a versenytársként számba jövő bécsi egyetem megnyitását megakadályozza. A császár óhajának a pápa – politikai okokból – nehezen tudott ellenállni. Végül mégis talált egy kiutat: megadta placetjét az alapító okmánya, kivéven a teológiai fakultást. Az egyetem így módot adott a főiskolai tanulmányokra Bécsben; a teológiai fakultás hiányában, ugyanakkor biztosított maradt Közép-Európában a Károly Egyetem elsőbbsége.

A bécsi egyetem első kancellárja Albert szász herceg lett, aki a párizsi egyetemhez hasonlóan az universitast nemzetek szerint tagolta. 1366. június 6-án kelt statutuma osztrák, cseh, szász és magyar natiót sorol fel, amelyek mindegyike saját procuratort választott.

Az alapító, Rudolf halála után trónra lépett III. Albrecht szász herceg tevékeny pártfogója volt az új egyetemnek. 1384-ben adott új alapító okmányában jelentős szervezeti módosítások vannak. Az egyházi bíraskodást az egyetem és annak tagjai felett nagymértékben beszűkítette, s a kancellár helyett – aki ez idáig a püspöki kar egy tagja volt – rectort, tehát egy tudóst állított az universitas élére. A rector – aki az egyházi rendnek tagja nem lehetett – gyakorolta a teljes jurisdictiót az egyetem minden tagja felett. Az egyetem teljes autonómiával rendelkezett. Legfőbb tanácskozószerve és bizonyos fokig kollektív irányítója a 'Congregatio universitatis omnium doctorum et licentiarum'¹ volt, amelynek határozatait a rector hajtotta végre. Az egyetemi autonómia a tanítás és tanulás teljes szabadságát volt hivatva célozni, a tanárok és egyetemi polgárok egyházi és állami bíraskodás alól való kivonásával. Az autonómiával azonban nemritkán

visszaéltek, mert az egyetemhez tartozók különállása – főleg azonban az ifjak viselkedése – a városi polgársággal való gyakori súrlódáshoz vezetett. E civódások kapcsán hol egy polgárt csaptak fejbe, hol egy tudásszomjas ifjút vertek agyon a vita hevében. A XV. század folyamán alig volt év, hogy a rector vagy Bécs város polgármestere ne fordult volna ilyen irányú panasszal az uralkodóhoz.

Az egyes fakultások statutumait 1388-ban dolgozták ki. Az orvosi kar (*facultas saluberrima* = leggyógyítóbb kar) a rangsorban a harmadik helyen állott, *decanus* csak *doctor* vagy *magister* lehetett, *licentius* nem.

Az orvosi kar minden jelentősebb eseményét 1399-től az '*Acta facultatis medicae*' jegyzi fel, amely a kar történetének legfontosabb forrása. Ezt a mindenkori *decanus* vezette, némelyik bővebben, némelyik jóformán semmit sem jegyezve fel. Számos tanácsülés lefolyását örökítették meg az Acták. Megnyugtató olvasmány, amelyből kiderül, hogy már a XV. század folyamán számos ügyet behatóan tárgyalva, határozat nem született, s az üléseket ismételten elnapolták. „*Plura mota et pauca conclusa*” – írja némi szarkazmussal a *decanus* 1465-ben.²

A század végén a teológiai kar is megkapta működéséhez a pápai placetet. Így a bécsi főiskola teljes jogú universitasszá vált. Rectora 1396-ban egy orvosdoktor, Martin von Wallsee lett. Az egyetem jelentősége minden vonatkozásban gyorsan nőtt. A XV. század közepén hallgatóinak száma már elérte a hétezeret, s a fakultások bekebelezett magistereinek és doctorainak száma együttesen meghaladta a százötvenet.

A skolasztikus hagyományoktól a bécsi *studium generale* is csak nehezen tudott megszabadulni, és lassan alakult át humanista intézménnyé. A XV. század végén azonban már az európai humanizmus egyik centruma volt. Tanári karában olyan tudós humanistákkal találkozunk, mint a „Dunai Tudós Társaság”-ot alapító Konrad Celtis. Az ő kezdeményezésére alakult meg Budán 1497-ben a '*Sodalitas Litteraria Danubiana*' magyar szekciója. A bécsi egyetem európai hírű humanistái között találjuk még Vadianust (Joachim von Watt), Cuspinianust (Johann Spieshammer), Collimitiust (Georg Tannstetter). Befolyásuk a magyarországi humanizmusra és medicinára: óriási.³

A XVI. század elején a tanítás és tanulás Bécsben jóval elmélyültebb, alaposabb s kevésbé formális volt, mint a megelőző évszázadokban. Az itteni orvosi oktatásnak mindenesetre érdeméül kell betudnunk, hogy súlyt fektettek a hallgatók gyakorlati oktatására. Martin Stainpeiss *doctor*, a fakultás egyik előadója '*Liber modo studendi seu legendi in medicina*'⁴ címmel 1520-ban kiadott munkájában hangsúlyozza, hogy az orvosi tanulmányok *exercitatio* nélkül nem lehetnek teljesek. A tudósok megbecsülése és társadalmi elismerése megnövekedett. A beiratkozott scholarisok száma azonban apadt. A század első évtizedeiben immatrikuláltak száma kb. 800 volt, ezeknek egynegyede tartozott a magyar natiohoz.

Rövidesen megindultak az ellenreformáció mozgalmi, amelyek a tudományos életnek igazán nem kedveztek. Fontosabb volt ekkor a buzgó vallásosság, főként azonban az egyértelműen egyházhű magatartás minden tudománynál. Különösen visszavetette ez az orvosi fakultás munkáját. Csakis ezzel magyarázható, hogy 1596 és 1623 között egyetlen orvost sem avattak doktorrá a bécsi egyetemen. Ez a stagnáció néhány évtizedig tartott. Amikor J. W. Managetta és Paul de Sorbait katedrát kapott az orvosi fakultáson, ott a tudományos élet ismét fellendült, és Bécs újra az európai orvostudomány egyik centruma lett.

Az orvosi fakultás működése szorosan összefonódott Bécs város orvosi ellátásával. Egy 1527-ből származó császári privilégium a fakultás tagjai számára biztosította az orvosi praxis kizárólagos jogát a városban. Egyúttal azonban kötelességükre tette a gyógyszertárak felügyeletét, s a város szegényeinek ingyenes ellátását.⁵

A XVII. században a bécsi orvosi fakultás szintje ismét elmaradt a többi német nyelvű egyetem mellett.

Új virágkora a XVIII. század második fele, van Swieten működésének ideje. Ez az a periódus, amikor az ún. „első bécsi orvosi iskola” a világ minden tájáról vonzotta a tudnivágyókat. Ezt a nagyarányú fellendülést Bécs az első igazán nagy klinikus, a leydeni Boerhaave tanítványa, Mária Terézia udvari orvosa, van Swieten reformjainak köszönheti. Hazánkra vonatkozóan pedig különös fontosságú volt, hogy mindazokat a reformokat, amelyeket az egészségügy és egyetemi oktatás terén Ausztriában megvalósított, hazánkban is igyekezett bevezetni.

Az „első bécsi orvosi iskola” professzorai között olyan kiválóságokkal találkozunk, mint N. J. Jacquin, H. N. Crantz, Anton de Haën, Anton Störck, Jean de Carro, majd J. P. Frank.

A francia forradalmat Európa-szerte közvetlenül követő szellemi elnyomás a bécsi egyetemnek is – s vele az orvosi karnak – újabb hanyatláshoz vezetett. A fakultásnak az udvari orvos, majd protomedicus – és a tanulmányi bizottság elnökeként fungáló – Stifft báró által 1810-ben történt átszervezése aligha tett jót. Andreas Joseph Stifft működését illetően az egyes szerzők a lehető legellentétesebben nyilatkoznak. Amíg Gurlt a monarchia egészségügyének ragyogó tehetségű újjászervezőjeként ünnepli, és kiváló orvosnak tartja,⁶ addig Schönbauer véleménye ennek éppen ellenkezője.⁷ Ha azonban a véleményeket nem is vesszük figyelembe, a tények nemigen szólnak Stifft mellett. Elűldözte Bécs legkiválóbb orvosait, többek között a modern közegészségügy legelső tudósa, Johann Peter Frank miatta hagyta ott az 'Allgemeines Krankenhaus' igazgatói székét, s ment Szentpétervárra.

Utóda – csodálatos véletlen folytán – Stifft veje, J. N. Raimann lett, egy derék, de igen közepszerű orvos. Ami Stifft orvosi felfogását illeti, erre viszont mi sem jellemzőbb, minthogy az 1831. évi nagy kolerajárvány idején az akkor 70 éves, nyugalomban levő protomedicus ismét átvéve az irányítást, feloldott minden vesztegzárt – nem lévén a contagiosus-elméletnek híve.

Gurlt egyébként ezt is a javára írván kijelenti, hogy ezzel legalább a pániknak vetett véget. Gyenge vigasz lehetett a kolera rohamos terjedése idején.

Azt hiszem, nyugodtan állíthatom, hogy az egyetem többi kiváló tanárának köszönheti, hogyha az átszervezés ellenére is újra fejlődésnek indult.

A XIX. század dereka a bécsi egyetem fénykora. Az ún. „második bécsi orvosi iskola” ismét a világ minden tájáról vonzotta a tanulmánygyókat.

Ennek a fellendülésnek az alapja a felvilágosodás – Bécsben némi késéssel érvényesült – filozófiája volt. Ez adta a medicinának a kételkedéshez való bátorságot. Ez tette lehetővé, hogy felszámolják a tudományos élet tekintélyuralmát, ami pedig erősen fenyegetett. A tudományos kételkedéstől, a szkepticizmustól azonban még egy lépést kellett tenni, hogy az orvosi gondolkodás is eljusson a kanti kritizmusig. 1781-ben jelent meg Immanuel Kant műve, 'A tiszta ész kritikája'. Hatvan évvel később adta ki Rokitansky patológiai-anatómiai tankönyvét, amely ennek a kritizmusnak jegyében íródott. Ez a mű reprezentálja a hivatalos orvostudomány végleges elfordulását az előző századok spekulatív medicinájától. Amit Rokitansky 1862-ben, az új kórbonctani intézet felavatásakor mondott beszédében követel, az nem kevesebb mint „Freiheit der Forschung als höchstes Postulat...” a kutatás szabadsága, mint legfőbb követelmény.

Rokitansky, Skoda, Hebra azok a nevek, amelyek a bécsi egyetemen a modern medicina szellemét árasztják. Köréjük gyűltek mindazok, akik az elméleti vagy gyakorlati orvostudomány valamely ágában valóban alkotó munkát végeztek. Ekkor s röviddel ezt az időt követően évtizedeken át annyi nagy név szerepel, hogy csak néhány mondattal kísért felsorolásuk is külön tanulmányba kívánczik.

---

¹ „Az egyetem valamennyi doctorának és licentiatusának gyűlése.”

² vö. Acta facultatis II. Ed.: C. Schrauff, 1899. 31.

³ vö. E. Schultheisz: Joachim von Watt, ein medizinischer Humanist der Renaissance. Ärztliche Sammelbätter 6. 1962.

⁴ Id. J. Aschbach: Die Wiener Universität..., 1871.

⁵ Haberling-Hübotter: Biogr. Lex. der hervoragenden Ärzte, 1934.

⁶ Das medizinische Wien, 1947. 184.

⁷ Vergangenheit und Gegenwart des Museums für menschliche Anatomie an der Wiener Universität. (Wien, 1869).